

Onderzoeksmap

Praktijkonderzoek Spelbetrokkenheid

Alles bij de hand.

Inhoud

Inhoud	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Achtergrondinformatie	3
Spel.....	3
Rol pedagogisch medewerker.....	3
Spelbetrokkenheid	4
Nabijheid.....	4
Kwaliteit van interactie tussen pedagogisch medewerker en kind	4
Omgeving.....	4
Praktijkonderzoek	5
Stappenplan	6
Plan van Aanpak	7
Documentatieformulieren	8

Achtergrondinformatie

Spel

Jonge kinderen zijn nieuwsgierig, hebben doorzettingsvermogen en gaan telkens opzoek naar nieuwe uitdagingen. Vanaf de geboorte hebben kinderen een drang om te leren en ontdekken. Dit leren en het verkennen van de omgeving komt bij jonge kinderen op een natuurlijke manier tot stand door spel. Spel heeft een belangrijke functie in de ontwikkeling van een kind. Door middel van spel doet het jonge kind vaardigheden op die bevorderlijk zijn voor de sociale, emotionele, cognitieve en morele ontwikkeling. Daarnaast zorgt spel voor plezier en een speelse omgang tussen het kind en de volwassenen (Singer & Kleerekoper, 2009). Tevens is vrij en zelfstandig spel van grote betekenis voor de persoonlijkheidsontwikkeling van een kind (Kálló & Balog, 2012). Dit houdt in dat het kind kenmerken ontwikkelt zoals veerkracht, zelfstandigheid, zelfvertrouwen, flexibiliteit en creativiteit. Deze kenmerken doen een beroep op hun probleemoplossend vermogen en zorgen ervoor dat het kind zich goed kan aanpassen aan veranderende omstandigheden (Walraven-Riksen, 2000).

Rol pedagogisch medewerker

Een hechte en betrouwbare relatie tussen opvoeder en kind zorgt ervoor dat het kind zelfstandig kan spelen (Kálló & Balog, 2012). Deze relatie kan ontstaan vanuit een veilige hechting tussen opvoeder en kind. Bowlby (1969) verstaat onder hechting een duurzaam en affectieve relatie tussen ouder en kind. Vanuit een natuurlijke overlevingsdrang vertonen kinderen gedrag dat zorg, bescherming, ondersteuning en nabijheid van de opvoeder oproept. De mate van sensitiviteit en responsiviteit van de opvoeder zorgt ervoor in hoeverre er een veilige of onveilige hechting ontstaat. Hechtingsrelaties van jonge kinderen met de opvoeder spelen een belangrijke rol in de verdere ontwikkeling (Kelly & Lamb, 2003). Resultaten uit onderzoek naar de hechtingstheorie tonen aan dat jonge kinderen zich kunnen hechten aan de pedagogisch medewerkers uit de kinderopvang. Pedagogisch medewerkers vormen een veilige basis waar vanuit het kind de omgeving kan verkennen en terecht kan voor bescherming en troost (Singer & Kleerekoper, 2009). Tevens vormt de aanwezigheid van een pedagogisch medewerker een veilige bron van nabijheid en beschikbaarheid waardoor het kind durft te spelen (Howes & Smith, 1995). De pedagogisch medewerker moet zich daarom bewust zijn van deze rol en de gevolgen daarvan op de ontwikkeling van het kind. Volgens Riksen-Walraven (2000) zijn de vaardigheden van de pedagogisch medewerker in het uitlokken en begeleiden van spel belangrijke factoren die de kwaliteit van het spel bij jonge kinderen kunnen verhogen. Ondanks dat het van belang is dat kinderen zelf het verloop van spel bepalen, is de rol van de pedagogisch medewerker cruciaal. Doordat zij materialen en activiteiten aanbieden die aansluiten op de ontwikkelingsbehoeften en interesses van het kind wordt er een betekenisvolle context gecreëerd voor spel. Dit kunnen zij bijvoorbeeld doen door regelmatig iets nieuws in de omgeving te leggen, zoals echte handdoeken en bestek in de huishoek. Door dit nieuwe materiaal wordt de nieuwsgierigheid van kinderen geprikkeld en worden ze gestimuleerd om tot spel te komen. Daarnaast kunnen pedagogisch medewerkers zonder dat zij het eigen initiatief van het kind uit het oog verliezen, het spel stimuleren door mee te spelen (Riksen-Walraven, 2000). Dit kunnen zij bijvoorbeeld doen door tijdens een rollenspel een persoon te spelen die het spel een nieuwe wending geeft (Singer & Kleerekoper, 2009). Onderzoek van Penninx (2012) toont aan dat de pedagogisch medewerker vaak weinig aansluiting zoekt bij de behoeften van het kind. De pedagogisch medewerker neemt vaak de regie over terwijl het kind bezig is met iets anders. Het kind kan daardoor uit zijn spel raken waardoor de spelbetrokkenheid zal verlagen. Voor de pedagogisch medewerker betekent dit dat zij kennis moet hebben van het spel en de ontwikkeling ervan. Dit kan zij doen door een observerende rol aan te nemen. Door middel van observatie komt de pedagogisch medewerker achter de ontwikkelingsbehoeften en interesses van het kind (Riksen-Walraven, 2000). Observeren is een natuurlijke houding van pedagogisch medewerkers. Doordat zij dit doen, kunnen ze voortdurend inspelen op de kinderen en hen bijvoorbeeld extra uitdaging bieden. Verder kunnen pedagogisch medewerkers kinderen uitdagen door een beroep te doen op hun 'zone van naaste ontwikkeling'. Door een zogenaamde ontwikkelprikkel te geven help je kinderen een stap verder in hun ontwikkeling. De pedagogisch medewerker trekt op deze wijze het kind naar een hoger niveau (Singer & Kleerekoper, 2009).

Spelbetrokkenheid

Naast de rol van de pedagogisch medewerker bij het spel van het kind is het van belang dat een kind opgaat in zijn of haar spel. Er ontstaat namelijk pas een leereffect wanneer het kind hoog betrokken is in zijn of haar spel en zich aan de grens van zijn mogelijkheden bevindt (Laevers, Debruyckere, Silkens & Snoeck, 2005). Een kind dat hoog betrokken is, heeft een hoge mate van concentratie, is gericht en aanhoudend bezig. Er ontstaat energiek, complex en creatief spel. Daarnaast haalt een betrokken kind voldoening uit zijn of haar spel. Een gevolg van dat een kind betrokken is in zijn of haar spel, is dat het wordt uitgenodigd en gemotiveerd omdat de activiteit aansluit op zijn of haar ontwikkelingsbehoeften. Betrokkenheid is niet leeftijdsgebonden en kan in verschillende situaties worden geobserveerd. Een kind dat laag betrokken is in zijn of haar spel, vertoont daarentegen afwezig gedrag waarin ze staren, lusteloos zijn en doelloos rondwalen (de Kruif et al., 2007). Hieronder zal worden beschreven welke factoren van invloed kunnen zijn op de spelbetrokkenheid van een kind.

Nabijheid

Singer et al. (2013) geven aan dat er een samenhang is tussen de nabijheid van een pedagogisch medewerker en de spelbetrokkenheid van een kind. In hun onderzoek, waarbij 70 kinderen tijdens 60 minuten vrij spel zijn geobserveerd werd een samenhang gevonden tussen een pedagogisch medewerker die rustig nabij de kinderen zat en een hoge spelbetrokkenheid. Daarnaast werd er een samenhang gevonden tussen een pedagogisch medewerker die rondliep en een lage spelbetrokkenheid. Deze samenhang kan verklaard worden door de eerder benoemde hechtingstheorie. Kinderen hebben behoefte aan fysiek contact, beschikbaarheid en willen af en toe hun ervaringen delen. Dit kan tot stand komen wanneer de pedagogisch medewerker nabij zit en optimaal beschikbaar voor de kinderen is. De resultaten uit de onderzoeken van Peters (2012) en Nederend (2012) sluiten aan op bovenstaande bevindingen. Ook zij vonden dat wanneer een pedagogisch medewerker wisselend nabij was, de spelbetrokkenheid werd verlaagd en dat wanneer een pedagogisch medewerker niet wisselend nabij was, dit niet het geval was. Peters (2012) stelt dat kinderen de wisselende nabijheid als storend kunnen ervaren en dat kinderen juist opzoek zijn naar rust en voorspelbaarheid. Bij een niet wisselende nabijheid weten kinderen waar ze aan toe zijn.

Kwaliteit van interactie tussen pedagogisch medewerker en kind

Uit onderzoek van Hansen (2011) is gebleken dat wanneer een pedagogisch medewerker op de grond zit en nabij de kinderen is, zij meer interactie heeft met de kinderen dan wanneer zij rondloopt. Uit de resultaten van zijn onderzoek bleek dat wanneer een pedagogisch medewerker op de grond zat en nabij was, 21 minuten interactie met de kinderen per uur had. Een pedagogisch medewerker die rondliep, had maar drie minuten interactie met de kinderen per uur. Een pedagogisch medewerker die op de grond zit en nabij is, kan zodoende van invloed zijn op de interactie met het kind. Volgens Hansen (2011) is een pedagogisch medewerker die op de grond zit, nabij is en zich kan verplaatsen in het perspectief van het kind een belangrijke kwaliteitsindicator in de kinderdagopvang. Daarenboven vonden Singer et al. (2013) in hun onderzoek een samenhang tussen de kwaliteit van interactie tussen pedagogisch medewerker en kind en de spelbetrokkenheid van het kind. Wanneer er sprake was van tweezijdige communicatie tussen pedagogisch medewerker en kind hing dit positief samen met een hogere spelbetrokkenheid in vergelijking met eenzijdige communicatie. Daarnaast hing negatieve gedragsregulering in hun onderzoek samen met een lage spelbetrokkenheid. Volgens Trevarthen (2011) zijn jonge kinderen sterk gemotiveerd tot communicatie en willen ze graag hun ervaringen delen. Tomasello (2005) geeft aan dat als kinderen hun aandacht delen, zij leren hun aandacht te richten en te coördineren. Bovendien leert het kind tijdens gedeelde aandacht vaardigheden waardoor het ook alleen de aandacht kan richten. Daarnaast versterkt dit de taalontwikkeling van een kind. Het is daarom van belang dat een kind zijn ervaringen met de pedagogisch medewerker kan delen en dat er tweezijdige communicatie plaatsvindt. Dit kan alleen wanneer een pedagogisch medewerker nabij en beschikbaar is.

Omgeving

Verder is uit het onderzoek van Singer et al. (2013) gebleken dat de omgeving van het kinderdagverblijf van invloed was op de spelbetrokkenheid van een kind. Uit hun resultaten bleek er een samenhang te zijn tussen een lage spelbetrokkenheid en rondlopende kinderen, rondslingerend materiaal en lawaai. Kinderen kunnen dit als storend ervaren en daardoor niet tot betrokken spel komen. Daarnaast is volgens Ahnert, Piquart en Lamb (2006) het van belang dat de omgeving veilig,

gestructureerd en uitdagend is ingericht. Het is van belang dat er in de ruimte voldoende variatie is in het spelaanbod. De pedagogisch medewerkers kunnen hiervoor zorgen door een goede onderlinge samenwerking en samen op onderzoek uit te gaan. Dit kunnen zij bijvoorbeeld doen door het praktijkonderzoek van Singer (2012) uit te voeren.

Praktijkonderzoek

Uit onderzoek is gebleken dat wanneer medewerkers binnen een organisatie meedoen, leren, samenwerken en erkend worden, zij professioneler gaan werken en de kwaliteit van hun werk wordt verhoogd. Medewerkers willen erkend worden in hun vaardigheden en daarna pas veranderen (Urban, Broeck, Lazzari, Peeters & Laere, 2011). Daarnaast worden mensen enthousiaster als ze merken dat ze niet alleen hoeven te leren maar dat het gaat om een gezamenlijk leerproces (Roetman, 2011). Naast dit gezamenlijke leerproces moet er binnen de organisatie sprake zijn van actief leiderschap. Dit houdt in dat iemand leiding geeft aan de ontwikkeling van een team. De leider kan dit bijvoorbeeld doen door het leren van de medewerkers te stimuleren, tijd en ruimte te maken voor samen leren en een cultuur te creëren van vertrouwen en respect waarin ieder in zijn waarde wordt gelaten (Verbiest, 2010). Om een gezamenlijk leerproces binnen de kindercentra in de praktijk te brengen hebben organisaties handvatten nodig. Voorbeelden van handvatten zijn het stimuleren van communicatie, reflecteren, documenteren, observeren en een onderzoekende houding. Daarnaast is een goede wisselwerking tussen theorie en praktijk van essentieel belang. Enerzijds is theorie nodig om de complexiteit en onvoorspelbaarheid van de kindercentra te begrijpen anderzijds kan de praktijk nieuwe inzichten en verdieping geven aan de theorie (Roetman, 2011). Een gezamenlijk leerproces waarin zich een actief leiderschap bevindt, vormt het uitgangspunt om een praktijkonderzoek uit te kunnen voeren. Het praktijkonderzoek van Singer (2012) biedt een onderwerpen voor de kindercentra om de spelbetrokkenheid te verhogen. Het gaat om het volgende onderwerpen:

- Door de rust, nabijheid en beschikbaarheid van een pedagogisch medewerker die rustig op één plek zit wordt de rust en veiligheid voor jonge kinderen vergroot. Daarnaast worden haar mogelijkheden om kinderen te observeren vergroot en kan zij adequaat inspelen op de behoeften van het kind. Verder zal de kwaliteit van de interactie tussen pedagogisch medewerker en kind worden verhoogd.
- Door regelmatig iets in de omgeving te veranderen en dit met zorg te doen, wordt de ontdekkingslust van kinderen geprikkeld.

Tijdens het praktijkonderzoek gaan de pedagogisch medewerkers met deze onderwerpen aan de slag. De pedagogisch medewerkers geven binnen de onderwerpen zelf inhoud aan het onderzoek en verwerken dit in een plan van aanpak. Hun zelf gekozen werkwijze gaan ze daarna een aantal keren in de praktijk uitvoeren, documenteren en evalueren. Daarnaast gaan ze de bevindingen en ervaringen met elkaar delen. De pedagogisch medewerkers spelen een actieve, creatieve en centrale rol binnen het praktijkonderzoek. Doordat de pedagogisch medewerkers zelf actief mee participeren als onderzoekers van hun eigen praktijk worden ze empowered. Ze gaan een leerproces doorlopen waarin ze hun kwaliteiten vanuit hun eigen professionele kennis gaan inzetten en verder gaan ontwikkelen (Roetman, 2011, Singer, 2012).

De pedagogisch medewerkers worden niet helemaal vrijgelaten in hun leerproces omdat zij ondersteuning nodig kunnen hebben. Deze ondersteuning krijgen de pedagogisch medewerkers van hun locatiemanager. De locatiemanager zal door middel van actief leiderschap het leerproces aansturen en bewaken. Tijdens de ondersteuning is het van belang dat de locatiemanager openstaat voor de professionele kennis van de pedagogisch medewerkers en zichzelf niet voorop stelt. Deze manier van werken kan omschreven worden als een 'power-with' relatie. In deze relatie staat samenwerking tussen de locatiemanager en pedagogisch medewerker centraal. Er is sprake van een gelijkwaardige relatie tussen beide partners waarin ze luisteren naar elkaars inbreng en elkaars kennis delen (Turnbull, Turbiville & Turnbull, 2000).

Stappenplan

Maand	Wat	Wie
Januari	<ul style="list-style-type: none"> • Presentatie spelbetrokkenheid • Plan van aanpak maken • Afspraken maken voor de onderzoeksperiode (wanneer zien we elkaar, hoe documenteren we) • Ouders informeren • 0-meting uitvoeren (filmen 5 a 10 minuten) 	<p>Locatiemanagers en pedagogisch medewerkers</p> <p>Pedagogisch medewerkers</p>
Februari	<ul style="list-style-type: none"> • Observeren en documenteren onderzoeksmoment • Ouders informeren tijdens overdracht • 1x per maand: bespreken onderzoeksmomenten aan de hand van documentatieformulieren en filmmateriaal 	<p>Medewerker</p> <p>Medewerker</p> <p>Groep en locatiemanager</p>
Maart	<ul style="list-style-type: none"> • Observeren en documenteren onderzoeksmoment • Ouders informeren tijdens overdracht • 1x per maand: bespreken onderzoeksmomenten aan de hand van documentatieformulieren en filmmateriaal 	<p>Medewerker</p> <p>Medewerker</p> <p>Groep en locatiemanager</p>
April	<ul style="list-style-type: none"> • Observeren en documenteren onderzoeksmoment • Ouders informeren tijdens overdracht • 1x per maand: bespreken onderzoeksmomenten aan de hand van documentatieformulieren en filmmateriaal 	<p>Medewerker</p> <p>Medewerker</p> <p>Groep en locatiemanager</p>
Mei	<ul style="list-style-type: none"> • Extra dag van observatie en documenteren, indien nodig. • Pedagogisch medewerkers informeren ouders tijdens de overdracht • Pedagogisch medewerkers geven een presentatie aan collega's over het onderzoek en de bevindingen. Pedagogisch medewerkers geven presentatie aan ouders over het onderzoek en de bevindingen. De vorm waarin dit gedaan wordt is zelf te bepalen. 	<p>Pedagogisch medewerkers</p> <p>Pedagogisch medewerkers</p> <p>Pedagogisch medewerkers en locatiemanager</p> <p>Pedagogisch medewerkers en locatiemanager</p>

Plan van Aanpak

In te vullen bij de startbijeenkomst.

Naam:

Onderwerp:

Onderzoekperiode:

1. Tijdens welke activiteit van de dag ga je aan het praktijkonderzoek 'spelbetrokkenheid' werken en waarom?

.....
.....
.....
.....

2. Met welke kinderen ga je de activiteit uitvoeren en waarom?

.....
.....
.....
.....

3. Hoelang ga je de activiteit uitvoeren?

.....
.....
.....
.....
.....

4. Hoe ga je het onderzoek documenteren?

.....
.....
.....
.....
.....

5. Welke afspraken zijn er onderling gemaakt?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

6. Hoe wordt het onderzoek naar de ouders overgedragen?

.....
.....
.....

Documentatieformulieren

Deze worden na de onderzoeksmomenten ingevuld door te kijken naar de video-opnamen óf de onderzoeksnotities/foto's.

Naam groep

PM:

Datum:

Activiteit:

Notities:

Wat doen de kinderen?

.....
.....
.....
.....

Zijn de kinderen betrokken in hun spel, op welk niveau van de schaal van Laevers plaats je ze? (niveau kan verschillen per kind)

.....
.....
.....
.....

Waarom plaats je de kinderen op dat niveau van de schaal van Laevers? (niveau kan verschillen per kind)

.....
.....
.....
.....

Zie je veranderingen ten op zichte van de vorige keer?

.....
.....
.....
.....

Eigen opmerkingen

.....
.....
.....
.....